

Асиндетонските реченици низ функционалните стилови на македонскиот стандарден јазик

VIOLETA JANUSHEVA, *University «St. Kliment Ohridski» (Bitola, Republic of Macedonia)*
violetajanuseva@gmail.com

Received: July 19, 2017.

Accepted: September 23, 2017.

АПСТРАКТ

Во стандардниот македонски јазик постојат сложени бесврзнички реченици, во кои поради отсуството на сврзник или сврзувачко средство меѓу дел-речениците, отсуствува информацијата за односот меѓу дел-речениците (координација или субординација), како и информацијата за типот на сложената реченица. Синтаксичката синонимија придонесува да се определи односот меѓу дел-речениците во сложената бесврзничка реченица (дел-речениците може да се постават во однос на координација и субординација), но, сепак, не може да се определи типот на сложената бесврзничка реченица, зашто присуството на одделни сврзници или сврзувачки средства укажува на различен тип сложена бесврзничка реченица. Оттука, истражувањето има за цел, преку анализа на одделни бесврзнички реченици, да покаже дека синтаксичката синонимија има ограничувања на семантички план, односно дека сите реченици што може да се добијат со синтаксичката синонимија не се прифатливи од гледна точка на стандардната норма на семантички план.

Истражувањето има квалитативна парадигма (анализа на содржина) и дескриптивен дизајн. Примерокот го претставуваат три сложени бесврзнички реченици, што припаѓаат на три функционални стилови. Речениците се анализираат од гледна точка на нивната можност за спојување со различни сврзници или сврзувачки средства. Од методите уште се користат синтеза и компарација.

Резултатите од истражувањето потврдуваат дека синтаксичката синонимија има ограничувања на семантички план кои се разликуваат во зависност од функционалниот стил на кој му припаѓа сложената бесврзничка реченица. Оттука, пак, произлегува и потребата, врз основа на односот меѓу дел-речениците, што ќе се констатира како најверојатен, асиндетонските реченици да се воведат како подгрупа сложени реченици во постојните типови сложени реченици, на пример, независно сложени составни асиндетонски реченици, независно сложени спротивни асиндетонски реченици и сл.

Клучни зборови: синтаксичка синонимија, бесврзнички сложени реченици.

Asyndeton Sentences Through the Macedonian Language's Functional Styles

ABSTRACT

In the Macedonian standard language, there are compound sentences that do not have a conjunction or conjunction means between the part-sentences, i.e. there is no information about the relation between the part-sentences (coordination or subordination), as well as information for the type of the compound sentence. The syntactic synonymy contributes the determination of the relation between the part-sentences in the compound asyndeton sentence (the part-sentences can be placed in relation of coordination or subordination), yet the type of the compound asyndeton sentence cannot be determined, because the presence of certain conjunction and conjunction means indicates various types of compound asyndeton sentence. Thus, the research's aim, through analysis of certain asyndeton compound sentences, is to show that the syntactic synonymy has limitations on the semantic of these sentences, i.e. not all sentences that are a result of the syntactic synonymy are equally semantically acceptable, regarding the standard language norm.

The research has qualitative paradigm (content analysis) and descriptive design. The sample consists of three sentences that belong to three various functional styles in the Macedonian language. The sentence are analyzed regarding their possibility to be connected with conjunctions or conjunction means and to form possible syntactic and semantically correct sentences. Synthesis and comparison are methods for processing the data and making inferences.

The results from the research confirm that the syntactic synonymy has limitations regarding the semantic of the sentences, and these limitations differ depending on the functional style that the compound asyndeton sentence belongs to. Therefore, the need to introduce the asyndeton compound sentences as sub group compound sentences in the already existed types of compound sentences arises. For ex., independent compound copulative asyndeton sentences, independent compound adversative asyndeton sentences etc.

Keywords: syntactic synonymy, compound asyndeton sentences.

1. Вовед

Сложената реченица во македонскиот јазик претставува синтаксичка единица која содржи најмалку две предикативни јадра, односно две личноглаголски форми. Како што е познато, односот меѓу дел-речениците во сложената реченица може да биде однос на координација, односно дел-речениците што ја сочинуваат сложената реченица се независни по вид и однос на субординација, односно едната дел-реченица е во зависен однос од другата дел-реченица (Минова-Ѓуркова, 2000: 235). Врз основа, пак, на тоа, дали сложените реченици содржат сврзник или сврзувачко средство или не, тие се делат на синдетонски кои содржат сврзник или сврзувачко средство и асиндетонски кои не содржат сврзник или сврзувачко средство (Минова-Ѓуркова, 2000: 236).

Во сложените асиндетонски реченици, поради отсуството на сврзници или сврзувачки средства, отсуствува информацијата за тоа дали станува збор за однос на координација меѓу дел-речениците или за однос на субординација, како и информацијата за типот на сложената реченица. Со синтаксичката синонимија дел-речениците може да се постават и во однос на координација и во однос на субординација и да се формираат различни типови сложени реченици, зашто односот меѓу содржините во двете дел-реченици може да се толкува на различен начин. Сепак, не може да се определи еден и единствен тип сложена реченица зашто различните сврзници или сврзувачки средства, што може да се постават меѓу дел-речениците, се однесуваат на различен тип сложена реченица. Сложените реченици добиени како резултат на синтаксичка синонимија, може да бидат правилни од синтаксичка гледна точка, но имајќи ја предвид нивната семантика, се забележува дека некои од нив се, а некои не се прифатливи за родените зборуваачи на македонскиот јазик. Тоа, првенствено, зависи од природата на двете дел-реченици во сложената бесврзничка реченица, но, исто така, своја улога во оваа појава има и видот на функционалниот стил на кој припаѓа бесврзничката реченица. Според тоа, синтаксичката синонимија има ограничувања на семантички план. Оттука, за да се определи единствен однос меѓу дел-речениците во сложената асиндетонска реченица и за да се определи нејзиниот тип, треба да се земе предвид односот што се констатира меѓу-дел речениците како најверојатен, на пример, дали станува збор за спротивставување, или за причинско-последичен однос и сл., па, според тоа, сложената асиндетонска реченица да се вклучи како посебна подгрупа во рамките на некој од постојните типови сложени реченици, на пример, независносложени спротивни асиндетонски реченици, независносложени составни асиндетонски реченици и сл. Потврда за овој став се наоѓа и во постојната Синтакса на македонскиот стандарден јазик, во која во рамките на независносложените спротивни реченици, се спомнуваат спротивни асиндетонски независносложени реченици и се

наведени неколку примери (Минова-Ѓуркова, 2000: 249).

2. Резултати од претходни истражувања

Досегашните истражувања во областа на сложената реченица во македонскиот јазик се во мал број и претежно се однесуваат на карактеристиките на различни типови сложени реченици на синхрониски и на дијахрониски план, како и на нивната споредба со други светски јазици. Меѓу поновите истражувања се споменуваат: Ѓуркова (2005: 177–187) ги разгледува целните зависносложени реченици во старословенските текстови „Зографско евангелие“, „Асеманово евангелие“ и „Мариинско евангелие“ и покажува дека овие материјали се важни за доточнување на сврзникот да со некој друг граматички елемент заради прецизност на изразување на синтаксичките односи. Бојковска (2006: 391–402) ја испитува улогата на реченицата и на именската синтагма во македонскиот и германскиот јазик и покажува дека во граматиката на зависност овие две зборовни групи имаат голем број сличности. Георгиевски (2009: 93–102) ја разгледува финалната да-реченица во македонскиот јазик и покажува дека главната реченица се реализира со глагол што означува движење или придавка. Бојковска (2011: 104–115) прави поимна и термилошка анализа на дел-речениците во сложената реченица (главна, споредна, независна и зависна) и предлага други термилошки решенија за нив, што се нови во однос на Синтаксата на Минова-Ѓуркова. Таа ги споменува независносложената и зависносложената асиндетонска реченица, но не навлегува во нивната синтаксичка анализа, туку ги разгледува само од гледна точка на термилошките решенија. Јанушева (2016: 174–187) ги разгледува сложените реченици во новинарскиот потстил на стандардниот македонски јазик и укажува на низа проблеми во нивната синтаксичка анализа. Таа покажува дека поделбата на сложените реченици во македонскиот јазик од гледна точка на Синтаксата на Минова-Ѓуркова не може доследно да се примени на речениците во новинарскиот потстил. Делумно се засеegnати и асиндетонските сложени реченици и проблемите при нивната синтаксичка анализа. Од прегледот на досегашните истражувања, се гледа дека сложените асиндетонски реченици се делумно предмет на истражување во одделни трудови, но не се разгледани од гледна точка на можноста на дел-речениците во нив да се спојат со сврзник или сврзувачко средство, а тоа ја зголемува важноста на темата што се елаборира.

3. Методологија на истражувањето

Истражувањето има квалитативна парадигма (анализа на содржина) и дескриптивен дизајн. Примерокот го сочинуваат три сложени бесврзнички реченици, што припаѓаат на различни функционални стилови на македонскиот стандарден јазик. Овие реченици се анализираат од гледна точка на можноста на дел-речениците од кои се состојат да се спојуваат со различни сврзници и да оформуваат различни реченици прифатливи од гледна точка на нивната семантика. Од методите за обработка на податоци, како и за донесување заклучоци, се користат уште споредба и синтеза. Едната реченица е ексерцирана од дневниот весник „Дневник“, бр. 5858, 5–6 септември, 2015 г., значи

припаѓа на новинарскиот потстил: Германците играат пред своја публика, имаат поддршка од трибините. Втората бесврзничка сложена реченица е ексцерпирана од делото „Пиреј“ (1987: 41), значи припаѓа на уметничколитературниот стил: Насобраните луѓе само подзинуваа со устите, подзамижуваа со очите. Третата бесврзничка сложена реченица е ексцерпирана од разговорниот стил, односно од интеракциите во кои секојдневно стапуваат родените зборувачи на македонскиот стандарден јазик: Дојди, ќе ти помогнам. Појдовна основа на анализата е односот меѓу дел-речениците во сложените реченици (координација и субординација), како и типовите сложени реченици во рамките на тој однос, претставени во Синтаксата на Минова-Ѓуркова (2000). Поради комплексноста, не се земаат предвид исказните и односните реченици, а, исто така, не се зема предвид инверзијата на дел-речениците, зашто тоа дополнително ја усложнува елаборацијата. Со синтаксичката синонимија, двете дел-реченици кои ја сочинуваат сложената асиндетонска реченица се поставуваат во однос на координација и субординација, па се оформуваат различни типови сложени реченици (независносложени и зависносложени), зашто односот меѓу содржините на дел-речениците може да се толкува на различен начин. Потоа, се покажува дека синтаксичката синонимија има ограничувања на семантички план, зашто од различните сложени реченици некои се, а некои не се прифатливи за зборувачите на македонскиот јазик, а тоа зависи од видот на дел-речениците во асиндетонската реченица, но и од функционалниот стил на кој таа му припаѓа. На крај, врз односот што се констатира меѓу дел-речениците на сложената асиндетонска реченица како најверојатен, се определува и подгрупата асиндетонски сложени реченици во постојните типови сложени реченици.

4. Резултати и дискусија

Во продолжение следуваат резултатите и дискусијата од истражувањето.

4.1. Новинарски потстил: а) Германците играат пред своја публика, имаат поддршка од трибините. (Д, 2015, стр. 22); Уметничколитературен стил: б) Насобраните луѓе само подзинуваа со устите, подзамижуваа со очите („Пиреј“, 1987: 41); Разговорен стил: в) Дојди, ќе ти помогнам. Двете дел-реченици на сложената бесврзничка реченица се поставуваат во однос на координација и субординација, па се добиваат различни типови сложени реченици. Притоа, се покажува дека синтаксичката синонимија има ограничувања на семантички план. На крај асиндетонската реченица, според најверојатниот можен однос меѓу дел-речениците, се вклучува како подгрупа во веќе постојните типови сложени реченици (независносложени и зависносложени).

4.1.1. Однос на координација – независносложени составни реченици (Минова-Ѓуркова, 2000: 239–253)

4.1.1.1. Независносложени составни реченици

а) Од гледна точка на составните реченици, очигледно е дека во сложената

асиндетонска реченица дејствата се паралелни, еднократни и истовремени, па вообичаено е дел-речениците да се поврзат со сврзникот и: Германците играат пред своја публика и имаат поддршка од трибините. Поврзувањето на дел-речениците со сврзникот и за да се означат дејства што следуваат едно по друго не е можно, зашто не е можно Германците прво да играат пред своја публика, па потоа да добијат поддршка од трибините. Поврзувањето, пак, на дел-речениците со сврзникот и за да се означи дека второто дејство може да се сфати како последица на првото, особено ако по сврзникот и се постави затоа: Германците играат пред своја публика и затоа имаат поддршка од трибините, само навидум доведува до формирање на семантички правилна реченица. Од гледна точка на синтаксата реченицата е коректна, но во однос на семантиката се покажува ограничување, имено, не е можно Германците да имаат поддршка од трибините само затоа што играат пред своја публика. Многу е веројатно дека Германците може да имаат поддршка и кога не играат пред своја публика. Ако се поврзат дејствата со сврзникот па, а се има предвид временската сопоставеност, се гледа дека реченицата образувана со него е синтаксички правилна, но е семантички неприфатлива зашто дејствата не се временски сопоставени. Ако се поврзат дејствата со сврзниците па и та, а притоа се има предвид причинско-последичниот однос, повторно се добива правилна синтаксичка реченица, но само навидум правилна од семантичка гледна точка, зашто дејствата не се наоѓаат во причинско-последичен однос: Германците играат пред своја публика, па, та имаат поддршка од трибините. Поради природата на дејствата, во овој случај, не може да се употреби сврзничкиот состав не само што ... туку и. Оттука, е очигледно дека оваа асиндетонска реченица може да се вклучи во посебна подгрупа, асиндетонски составни реченици и дека меѓу дел-речениците во неа може да се воспостави однос на истовременост. Причинско-последичниот однос иако навидум изгледа можеен, сепак, не може се прифати.

б) Во однос на реченицата од уметничколитературниот стил Насобраните луѓе само подзинуваа со устите, подзамижуваа со очите, на местото на запирката може да се постави сврзникот и зашто станува збор за истовремени дејства: Насобраните луѓе само подзинуваа со устите и подзамижуваа со очите. Поврзувањето на дел-речениците со сврзникот и за да се означат дејства што следуваат едно по друго и дејства меѓу кои постои причинско-последичен однос, не е можно, зашто е очигледно дека подзинувањето и подзамижувањето се случуваат во исто време. Сврзникот па не може да се употреби за поврзување на дел-речениците, зашто дејствата не се временски сопоставени. Сврзниците па и та, исто така, не може да се употребат за поврзување на дел-речениците, зашто дејствата не се наоѓаат во причинско-последичен однос. Сврзничкиот состав не само што ... туку и, во овој случај, може да се интерпретира како и ... и, што од своја страна, дозволува оваа реченица да се вклучи како подгрупа во разделните сложени реченици (в. т. 4.1.1.3.). Вака сфатен, овој состав може да се употреби за поврзување на овие дел-реченици, при што се добива синтаксички и семантички правилна реченица. Оттука, произлегува дека во оваа асиндетонска реченица единствено логичен и веројатен е односот со кој се поврзуваат две истовремени дејства, па оваа реченица се вклучува во посебна подгрупа, сложени асиндетонски составни реченици.

в) Во реченицата, пак, од разговорниот стил, Дојди, ќе ти помогнам, може да се

забележи следново: природата на дејствата во двете дел-реченици не дозволува тие да бидат поврзани со сврзникот и за да се означат истовремени дејства зашто е очигледно дека дејствата не се истовремени. Двете дејства, всушност, може да следуваат едно по друго, па може да се употреби сврзникот и за таа цел, или, пак, дејствата може да се наоѓаат во причинско-последичен однос, па може да се употребат сврзниците и придружен со затоа, па и та. Во овој случај, на реченицата мора да му претходел разговор што ја покажува таа причина, но, како што е познато, разговорниот стил се карактеризира токму со испуштање на информации кои им се познати на зборувачите.

Сврзничкиот состав, во овој случај, може да се употреби, но првата дел-реченица треба да се стави во идно време, па се добива синтаксички и семантички правилна реченица, која е карактеристична за разговорниот стил. Ако се прифати интерпретацијата на овој состав како и ... и, реченицата може да се вклучи како подгрупа на разделните сложени реченици (в. т. 4.1.1.3.). Значи, и оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа составни асиндетонски реченици.

Од анализата се гледа дека синтаксичката синонимија на различен начин се рефлектира низ функционалните стилови, односно дека сите реченици може да се вклучат во посебна подгрупа составни асиндетонски реченици и дека синтаксичката синонимија во зависност од функционалниот стил покажува ограничувања на семантички план поради природата на дејствата.

4.1.1.2. Независносложени спротивни реченици

а) Од сврзниците карактеристични за овој тип сложени реченици: а, но, ама, ами, туку, меѓутоа, во реченицата од новинарскиот потстил Германците играат пред своја публика, имаат поддршка од трибините, на местото на запирката не може да се постави ниту еден, затоа што меѓу дејствата во двете дел-реченици не може да се постави спротивен однос. Навидум изгледа логично да се постават некои од овие сврзници на местото на запирката, но тоа ја засега семантиката на реченицата.

б) Она што е наведено во т. а) се однесува и на реченицата од уметничколитературниот стил Насобраните луѓе само подзинуваа со устите, подзамизуваа со очите, зашто, исто така, содржините во двете дејства не може да се постават во спротивен однос.

в) Меѓу дел-речениците од сложената бесврзничка реченица од разговорниот стил, пак, Дојди, ќе ти помогнам, може да се воспостави спротивен однос, па според тоа, може да се постават некои сврзници карактеристични за спротивните независносложени реченици, Дојди, но, ама, меѓутоа, ќе ти помогнам. Во овој случај, на реченицата мора да му претходел разговор за тоа дека лицето на кое му се обраќаеме одбива помош, но, како што е познато, разговорниот стил се карактеризира токму со испуштање на информации кои им се познати на зборувачите.

Ова покажува дека синтаксичката синонимија покажува ограничувања на семантички план во однос на речениците од новинарскиот постил и од уметничколитературниот стил, односно оформените реченици, иако се синтаксички правилни, не се прифатливи за зборувачите поради природата на дејствата. Исклучок е реченицата од разговорниот стил. Оттука, двете наведени реченици не може да се вклучат во посебна подгрупа независносложени асиндетонски спротивни реченици,

додека реченицата од разговорниот стил, може, имајќи го предвид даденото објаснување.

4.1.1.3. Независносложени разделни реченици

а) Сврзникот или, како најкарактеристичен сврзник за разделните сложени реченици, не може да се постави меѓу дел-речениците на сложената асиндетонска реченица од новинарскиот потстил, зашто дејствата не се исклучуваат заемно. Од повторените сврзници во рамките на овие реченици, во оваа реченица може да се постават повторените сврзници ем – ем и и – и: Ем (И) Германците играат пред своја публика ем (и) имаат поддршка од трибините. Со употребата на овие два сврзника, сложената бесврзничка реченица добива разговорен белег и притоа, се потенцира одредена предност на екипата на Германија во однос на другите екипи. Според тоа, оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа разделни независносложени асиндетонски реченици со употреба на повторени сврзници.

б) Во реченицата од уметничколитературниот стил Насобраните луѓе само подзинуваа со устите, подзамизуваа со очите, на местото на запирката, исто така, не може да се постави карактеристичниот сврзник за разделните сложени реченици или, затоа што дејствата не се исклучуваат меѓу себе. Од повторените сврзници, може да се употребат ем – ем и и – и и притоа се акцентира разговорниот белег на реченицата. Значи, и оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа независносложени разделни асиндетонски реченици со употреба на наведените повторени сврзници.

в) Во реченицата од разговорниот стил Дојди, ќе ти помогнам, на местото од запирката може да се постави сврзникот карактеристичен за разделните реченици или, па се добива синтаксички и семантички прифатлива реченица. Од повторените сврзници, може да се употребат сврзниците или – или, и – и, ем – ем, па се добива синтаксички и семантички коректна реченица. Според тоа, оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа разделни независносложени реченици, со употреба на или, но и на или – или, и – и и ем – ем.

Од анализата се потврдува дека синтаксичката синонимија има различен карактер во зависност од функционалниот стил на кој му припаѓа реченицата. Значи, може да се оформат синтаксички правилни реченици, и иако постои ограничување на семантички план, речениците може да се вклучат во посебна подгрупа разделни независносложени асиндетонски реченици, имајќи ги предвид наведените сврзници.

4.1.1.4. Исклучни независносложени реченици

а) Во однос на реченицата од новинарскиот потстил, ниту еден од сврзниците карактеристични за овој тип реченици: само (што), единствено (што), освен (што), не може да се постави на местото на запирката, затоа што не станува збор за дејства што се исклучуваат меѓусебно.

б) и в) Во однос на реченица од уметничколитературниот и од разговорниот стил, природата на дејствата не дозволува на местото на запирката да се постават сврзниците карактеристични за овие реченици, зашто дејствата во дел-речениците на овие две сложени реченици не се исклучуваат меѓусебно.

Оттука, иако со синтаксичката синонимија може да се оформат реченици кои од гледна точка на синтаксата се правилни, се покажува дека од семантичка гледна точка, тие не се прифатливи за зборувачите на македонскиот јазик. Според тоа, речениците што припаѓаат на овие функционални стилови, не може да се вклучат како посебна подгрупа независнослужени исклучни асиндетонски реченици, но тоа не значи дека други бесврзнички реченици не може да бидат вклучени како посебна подгрупа на овие реченици.

4.1.1.5. Заклучни независнослужени реченици

а) Овие реченици се карактеристични по тоа што дел-речениците се поврзуваат со сврзувачко средство што, всушност, е модален збор, со кој се изразува посебен став кон она што се соопштува: впечаток, увереност, неверување, тврдење, претпоставка, заклучок и сл. Во оваа смисла, во реченицата од новинарскиот потстил, поголем број модални зборови можат да се стават на местото на запирката, но оформените реченици, иако се синтаксички коректни, покажуваат ограничувања на семантички план. Оттука, најлогично е на местото на запирката да се стави модалниот збор значи, со кој во втората дел-реченица се изведува еден вид заклучок или се врши сумирање, на пример, Германците играат пред своја публика, значи имаат поддршка од трибините или модалниот збор сигурно, со кој се изразува увереност дека дејството во втората дел-реченица ќе се изврши. На местото на запирката може да се постават и модалните зборови секако, бездруго, навистина, кои, исто така, упатуваат на одреден заклучок. Со модалниот збор веројатно, се изразува веројатноста за вршење на дејството во втората реченица, па, оттука, синтаксички правилната реченица со употреба на овој модален збор, не е коректна на семантички план, зашто е неверојатно кога некој игра пред своја публика да не добива поддршка од публиката. Значи, сложената бесврзничка реченица може да се вклучи во посебна подгрупа независнослужени асиндетонски заклучни реченици.

б) Во однос на реченицата од уметничколитературниот стил, случајот е сосема поинаков. Имено, природата на дејствата не дозволува поставување на модален збор меѓу дел-речениците, зашто иако се добива синтаксички коректна реченица, од семантичка гледна точка, таа нема никаква смисла. Тоа го потврдуваат и родените зборувачи на македонскиот јазик. Според тоа, оваа сложена бесврзничка реченица не може да се вклучи во посебна подгрупа независнослужени асиндетонски заклучни реченици.

в) Бесврзничката реченица од разговорниот стил покажуваа сосема поинаква слика од претходните две реченици. Имено, на местото од запирката, може да се постават поголем број модални зборови, па се добива коректна реченица од гледна точка на синтаксата и семантиката. Се менува само ставот кон она што се соопштува, во смисла на тоа дали станува збор за сопствен впечаток, сумирање, увереност, неверување, тврдење, претпоставка и сл. На пример, Дојди, значи, можеби, веројатно, секако, сигурно, бездруго, навистина и сл., ќе ти помогнам. Според тоа, оваа сложена бесврзничка реченица може да се вклучи во посебна подгрупа независнослужени заклучни асиндетонски реченици.

4.1.2. Однос на субординација – зависнослужени реченици (Минова-Ѓуркова, 2000: 254–290)

4.1.2.1. Временски зависнослужени реченици

а) Во реченицата од новинарскиот потстил, на местото од запирката не може да се постави ниту еден од сврзниците карактеристични за зависнослужените временски реченици, затоа што во прашање доаѓа семантиката на реченица. Познато е дека во овие служени реченици, дел-речениците се разгледуваат од гледна точка на времето на вршење на дејствата во нив. Зависната дел-реченица го изразува, всушност, времето на вршење на дејството од главната дел-реченица и таа претставува приложка определба за време во однос на главната дел-реченица. Природата на дејствата во оваа служена реченица не се доведува во врска со времето на вршење на дејството, зашто не е логично одреден фудбалски тим да игра пред своја публика кога, штом, додека, дури има поддршка од публиката. Воопшто не е прифатливо сврзниците пред да, откако, откако да се постават на местото од запирката, зашто се добиваат бесмислени реченици. Според тоа, оваа реченица, иако синтаксички е коректна, од семантичка гледна точка не може да се вклучи во посебна подгрупа зависнослужени временски асиндетонски реченици.

б) Реченицата од уметничколитературниот стил, покажува дека постојат други можности во однос на реченицата од новинарскиот потстил. На местото на запирката не може да се постават сврзниците карактеристични за зависнослужените временски реченици, зашто, иако од гледна точка на синтаксата оформените реченици се прифатливи, се засегнува нивната семантика, односно речениците немаат смисла. Отстапување се согледува само кај сврзниците додека и дури, кои може да се постават на местото на запирката, а, во прилог на ова се наоѓа констатацијата дека овие сврзници поврзуваат дејства што се случуваат истовремено. На овој начин, оформената реченица со овие сврзници се поврзува со независнослужените составни реченици поврзани со сврзникот и, со кој, исто така, се поврзуваат истовремени дејства. Оттука, оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа зависнослужени временски бесврзнички реченици, но, треба да се имаат предвид само овие два сврзника.

в) Природата на дејствата во дел-речениците од сложената асиндетонска реченица од разговорниот стил дозволува на местото на запирката да се стават скоро сите сврзници карактеристични за зависнослужените временски реченици. Оформените реченици се коректни и од синтаксичка и од семантичка гледна точка: Дојди кога, штом, откако, откога, ќе ти помогнам и во нив до израз доаѓа истовременост на дејствата, моментално вршење на дејствата, следување на дејството на главната дел-реченица по дејството на зависната дел-реченица во зависност од значењето на сврзникот. На пример, Дојди кога ќе ти помогнам, значи дека доаѓањето треба да се случи во моментот кога ќе биде укажана помошта. Сврзниците пред да, дури да и додека да, може да се постават на местото на запирката, но, во тој случај, во втората дел-реченица, треба да се отстрани честичката ќе, па оформените реченици ги добиваат сите карактеристики на зависнослужените временски реченици поврзани со нив. Ограничување покажуваат само сврзниците штотуку и тукушто, кои, иако го

нагласуваат моментното вршење на дејството, како и штом, не може да се употребат на местото на запирката, зашто според родените зборувачи на македонскиот јазик, речениците оформени со нив немаат смисла. Според тоа, оваа реченица, може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени временски асиндетонски реченици, со веќе споменатите ограничувања.

4.1.2.2. Причински зависносложени реченици

б) Во овие реченици дејството во зависната дел-реченица ја претставува причината за дејството во главната дел-реченица. Односот на двете дејства е причинско-последичен. Формално, на местото на запирката во реченицата од новинарскиот постил, може да се постават сите сврзници карактеристични за овие реченици: затоа што, зашто, бидејќи, но, сепак, синтаксичката синонимија покажува ограничување на семантички план. Сложените реченици оформени со помош на овие сврзници немаат смисла, зашто не е логично Германците да играат затоа што имаат поддршка. Се претпоставува дека е натпреварот однапред закажан, па, според тоа, натпреварот мора да се случи дури и без поддршката на публиката. Оттука, оваа реченица не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени причински асиндетонски реченици.

б) Она што сенаведуваот. а), се однесува и на реченицата од уметничко-литературниот стил. Ниту еден од сврзниците карактеристични за зависносложените причински реченици не може да се постави на местото на запирката, затоа што синтаксичката синонимија, во тој случај, покажува ограничувања на семантички план, односно формираните реченици немаат смисла. Според тоа, и оваа реченица не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени временски асиндетонски реченици.

в) Во реченицата од разговорниот стил, пак, на местото на запирката може да се постават сите сврзници карактеристични за зависносложените причински реченици. Оформените реченици се правилни и од синтаксичка и од семантичка смисла, па според тоа, оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени причински асиндетонски реченици.

4.1.2.3. Последични зависносложени реченици

а) Во овој вид реченици, како и во причинските, односот меѓу дејствата е причина и последица. Во реченицата од новинарскиот потстил на местото од запирката навидум е логично да се постави карактеристичниот сврзник за последичните реченици така што. Добиената реченица, изгледа дека е синтаксички и семантички коректна, но имајќи го предвид причинско-последичниот однос на дел-речениците во оваа сложена реченица, реченицата не може да биде прифатена. Одредена логика се согледува во изместување на значењето на сврзникот така што, кој го губи обележјето да ја означува последицата од вршењето на глаголското дејство и се доближува до значењето на сврзникот и од составните реченици. На овој начин се согледува и поврзаноста на независносложените и зависносложените реченици. Ваков тип реченици може да се наречат неvistински последични реченици. Според тоа, оваа реченица, имајќи го предвид причинско-последичниот однос, не може да се вклучи во посебна подгрупа

зависносложени последични асиндетонски реченици.

б) Реченицата од уметничколитературниот стил, покажува ограничување во однос на употребата на сврзникот така што. Оттука, оваа реченица не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени последични асиндетонски реченици.

в) Во реченицата од разговорниот стил, дејствата може да се интерпретираат како причинско-последични, па, според тоа во оваа реченица може да се употреби сврзникот така што во своето основно значење и да се добие синтакисчки и семантички коректна реченица. Во овој случај, на реченицата мора да му претходел разговор за причината, но, како што е познато, разговорниот стил се карактеризира токму со испуштање на информации кои им се познати на зборувачите. Оттука, оваа реченица, не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени причински асиндетонски реченици.

4.1.2.4. Целни зависносложени реченици

а) Во овој вид реченици дејството во зависната реченица е еден вид причина за вршење на дејството во главната. Причината е дадена во вид на намера. Ако карактеристичниот сврзник за овие реченици, за да, се постави на местото на запирката, се добива семантички неприфатлива реченица, зашто не е логично да се игра фудбалски натпревар за да се добие поддршка од публиката.

б) Во реченицата од уметничколитературниот стил, употребата на карактеристичниот сврзник за овие реченици, за да, доведува до некоректна реченица од гледна точка на семантиката. Според тоа, оваа реченица не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени целни асиндетонски реченици.

в) Во реченицата од разговорниот стил, на местото на запирката може да се постави карактеристичниот сврзник за да и да се добие семантички коректна реченица. Оттука, за разлика од реченицата што му припаѓа на новинарскиот потстил и на реченицата што му припаѓа на уметничколитературниот стил, реченицата од разговорниот стил, може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени целни асиндетонски реченици.

4.1.2.5. Условни зависносложени реченици

а) И во овие реченици условот е еден вид причина, значи дејството на главната произлегува од дејството на зависната. Во однос на реченицата од новинарскиот потстил, под услов втората дел да е зависната дел-реченица, очигледно е дека дејствата не можат да се постават така што дејството на главната ќе произлегува од дејството на зависната. Според тоа, сврзниците карактеристични за условните реченици на сложената бесврзничка реченица ѝ даваат карактер на семантички неправилна реченица, зашто природата на дејствата во двете дел-реченици не дозволува тие да бидат поставени на тој начин.

б) Она што е наведено во т. а) за реченицата од новинарскиот потстил, се однесува и на реченицата од уметничколитературниот стил. Според тоа, таа не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени условни асиндетонски реченици.

в) Дејствата во двете дел-реченици во сложената асиндетонска реченица од разговорниот стил, може да се постават во однос услов – последица. Но за да се

случи тоа, сврзникот ако, карактеристичен за условните реченици, мора да се поврзе со првата дел-реченица. Во тој случај, оваа реченица, може да се вклучи во посебна група зависносложени условни асиндетонски реченици. Во спротивно, односот услов – последица, не може да се воспостави.

4.1.2.6. Допусни зависносложени реченици

а) Кај овие реченици во зависната дел-реченица, исто така, се изнесува услов, а во главната дел-реченица е последицата од тој услов, меѓутоа спротивна на очекуваната природа на последицата. Тоа значи дека овие реченици се блиски со условните, од една страна и со спротивните, од друга страна. Сврзниците карактеристични за овие реченици, иако и да не може да се постават на местото на запирката во реченицата од новинарскиот потстил и да се добие семантички прифатлива реченица. Оттука, оваа реченица, не може да се вклучи во посебна група зависносложени допусни асиндетонски реченици.

б) Наведеното во т. а) се однесува и на реченицата од уметничколитературниот стил, што значи дека таа не може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени допусни асиндетонски реченици.

в) Реченицата од разговорниот стил, пак, покажува сосема поинаква ситуација. На местото на запирката може да се стават карактеристичните сврзници за овие реченици, а тоа значи дека оваа реченица може да се вклучи во посебна подгрупа зависносложени допусни асиндетонски реченици.

5. Заклучок

Резултатите од истражувањето потврдуваат дека синтаксичката синонимија има ограничувања на семантички план и дека треба да се биде внимателен при нејзината примена. Но од истражувањето се гледа и дека овие ограничувања зависат првенствено од функционалниот стил на кој му припаѓа сложената асиндетонска реченица. Во рамките на еден тип сложена реченица (независносложена или зависносложена), реченицата од новинарскиот потстил и уметничколитературниот стил, на пример, не може да се вклучат во посебна подгрупа на тој тип сложена реченица, додека реченицата од разговорниот стил може да биде вклучена во посебна група на тој тип сложена реченица. Истражувањето покажува и дека асиндетонската реченица, во зависност од функционалниот стил на кој му припаѓа, може да се вклучи во повеќе постојни типови сложени асиндетонски реченици. Тоа, пак, ја налага потребата од натамошни истражувања за определување на еден тип сложена реченица во кој ќе се вклучи една асиндетонска реченица.

REFERENCES

Бојковска, Е. (2006). *Реченицата наспрема именската синтагма врз примерот на македонскиот и германскиот јазик*. Зборник од лингвистичката сесија на 32

- Научна конференција на 38 МСМЈЛК. Retrieved from: http://www.ukim.edu.mk/dokumenti_m/2005-Lingvistika.pdf
- Бојковска, Е. (2011). Поимна и термилошка поделба на речениците: независна и зависна, главна и споредна. *Македонски јазик, LVII*, 104–115. Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“. Retrieved from: <http://www.imj.ukim.edu.mk/images/stories/PostDiplomski/mj20111.pdf>
- Георгиевски, Г. (2009). Финалната да-реченица во македонскиот јазик. *Македонски јазик, LV*, 93–102. Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“. Retrieved from: <http://www.imj.ukim.edu.mk/images/stories/MAKEDONSKI-JAZIK-LX-2009.pdf>
- Ѓуркова, А. (2005). *Целните зависносложени реченици од дијахрониски аспект*. Зборник од лингвистичката сесија на 31 Научна конференција на 37 МЈМЈЛК. Retrieved from: http://www.ukim.edu.mk/dokumenti_m/2004-Lingvistika.pdf, 23.10.2015
- Минова-Ѓуркова. (2000). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор
- Јанушева, В. (2016). Синтаксичката анализа на сложената реченица во новинарскиот потстил на македонскиот стандарден јазик., „Филолошки студии“, бр. 2, Проучување на говорот. *Лингводидактика*, 174–187. Скопје: Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје. Retrieved from: http://philologicalstudies.org/dokumenti/2016/issue2/14_Janusheva.pdf

Ексерцирани текстови

- Андреевски, П. М. (1987). *Пиреј*. Скопје: Наша книга, стр. 41.
- (2015). Дневник, септември, бр. 5858, г. XIX, стр. 22.